

Ταξίδια στα Βαλκάνια (III)

Ο δικογράφος Ι. Α. Σοφιανόπουλος (1887-1951), πολύγλωσσος φιλελεύθερος διανοούμενος του Μεσοπολέμου, υπηρέτησε από νεαρός σε διάφορες κρατικές θέσεις, ταξίδεψε σ' όλες τις βαλκανικές χώρες και τη Σοβιετική Ένωση και εργάστηκε για τη Βαλκανική συνεννόηση και τα δικαιώματα των μειονοτήτων. Το 1926 εγκατέλειψε τη δικηγορία για να πολιτευτεί από τις θέσεις του Αγροτικού κόμματος, ενώ μεταπολεμικά συμμετείχε στις εκλογές του 1950 με τη Δημοκρατική Παράταξη, ευρύτερη συσπειρώση στην οποία συμμετείχε με την ομάδα του Ένωσις Δημοκρατών Αριστερών.

Της Αγγελικής ΚΩΝΣΤΑΝΤΑΚΟΠΟΥΛΟΥ

Ο Σοφιανόπουλος συμμερίζεται τόσο τις κοινωνικο-πολιτικές ανησυχίες των φιλελεύθερων ευρωπαίων, σε σχέση με τα Βαλκάνια, όσο και τη δυτικο-ευρωπαϊκή οριενταλιστική αντίληψη γι' αυτά. Στο Βασίλειο των Σέρβων Κροατών και Σλοβένων, που ταξιδεύει στα 1926, διακρίνει στο Βελιγράδι το σημείο τομής Ανατολής και Δύσης: «Κυττάζοντας την Γιουγκοσλαβία στο χάρτη, γράφει, παρατηρούμε πως μοιάζει καταπληκτικά σαν μια ανοιγμένη βεντάλια, με βάση τη λευκή, από τα χιόνια της πόλι, το Βελιγράδι, και με άκρα βορειοδυτικά την αθόρυβη και πολιτισμένη Λιουμπλιάνα και νοτιοανατολικά την πολυτάραχη και απολίτιστη Μακεδονική γη της Στρώμνιτσας και του Ντεμίρ Καπού. Πόση διαφορά. Από το Βελιγράδι και κάτω Ανατολή, και τι Ανατολή! ...Από το Βελιγράδι κι επάνω Δύσις, και τι Δύσις!».

Μ' όλο που υιοθετεί αυτή την κριτική στην εποχή του διχοτομία, δεν θα δυσκολευτεί να διακρίνει στη χώρα των Νοτιοσλάβων τις αλληλοσυγκρουόμενες πολιτικές τους τάσεις. Η διεισδυτική και σύνθετη κοινωνικο-πολιτική προσέγγισή του, με βάση τα νεότερικά για την εποχή του νοητικά εργαλεία της κοινωνικής ψυχολογίας, αναδεικνύει, με λεπτές αποχρώσεις, τη διαφορετική σε κάθε νοτιοσλαβικό λαό κοινωνική λειτουργία της λαϊκής παράδοσης, της ιστορίας, και της Εκκλησίας ως θεσμού στη διαδικασία του κοινωνικο-πολιτικού εκσυγχρονιστικού και σχηματισμού. Διατυπώνει, έτσι, βαθυστόχαστες κρίσεις και επισημαίνει λεπτές διαφοροποιήσεις, ως προς τους τρόπους με τους οποίους βιώνεται γενικά το ιστορικό παρελθόν ή παρεμβαίνουν τα εκκλησιαστικά κέντρα στην πολιτική ζωή, πώς δηλαδή συγκροτούνται οι σχέσεις εξουσίας στο εσωτερικό του κάθε λαού και στις μεταξί τους εύθραυστες σχέσεις.

Τις ενημερωτικές ταξιδιωτικές εντυπώσεις του για το ελληνικό αναγνωστικό κοινό τις δημοσίευσε αρχικά στον ημερήσιο τύπο (*Ελευθερον Βήμα*) και αμέσως μετά σε βιβλίο (*Πως είδα τη Βαλκανική Πολιτική κοινωνική και οικονομική έρευνα*, Αθήνα 1927), από το οποίο επιλέξαμε ορισμένα αντιπροσωπευτικά αποσπάσματα.

Η Αγγελική Κωνσταντακοπούλου διδάσκει Βαλκανική Ιστορία στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Σερβία - Κροατία - Σλοβενία - Βοσνία

Σερβία: Βγάζει, όπως κάθε προνομιούχος γη, γερούς ανθρώπους και γερά ζώα. Το κοκκινάρι και το βελανίδι της, το στάρι της και το κρασί της είναι πυκνά και άφθονα.

Τα νερά της, αφθονώτερα, ποτίζουν τις Νεράιδες των λαϊκών παραμυθιών και τα πυκνά δάση της κρύβουν τις Δρυάδες της λαϊκής ποιήσεως. Από εκεί μέσα ξεκίνησαν ο Νεμάνιας Στέφανος Ντουσάν και κατέκτησαν όλην τη Μακεδονία και την Αλβανία και την Ήπειρο και τη Θράκη και έφθασαν ως τα πρόθυρα της Κωνσταντινουπόλεως. Στα πρόθυρά της όμως πέθανε. Και οι διάδοχοί του, μεθυσμένοι από την επιτυχία της εξαπλώσεως, αντί να φροντίσουν, καθώς μας λέγει ο Σέρβος ιστορικός Στονάγεβιτς, να συγχωνεύσουν με ήρεμο τρόπο τις διάφορες φυλές που κατέκτησαν, έκαμαν ό,τι εμπορεύσαν για να διαλυθή το τσαράτο του Ντουσάν. Στη μάχη του Κοσσόβου οι Τούρκοι διέλυσαν το Σερβικό όνειρο-πράγμα. Αν ενυκήθισαν όμως οι Σέρβοι, ο Μάρκος Όμπιλιτς εσοκώτισε τον Σουλτάνο Μουράτ και έτσι ικανοποίησε τον εγωισμό της φυλής. Και από τότε ο γενναίος Μάρκος τραγουδιέται αδιάκοπα, παρακολουθεί τους στρατιώτες στη μάχη σαν Αι-Γιώργης καβαλάρης, τους δίνει δύναμη και τους κάμνει ανθρώπους ήρωας και ημιθέους. Πόσος οραματισμός!! Μία φυλή ολοκληρη οραματίζεται εδώ και πέντε αιώνες και το εθνικόν έπος είναι τόσο βαθειά ριζωμένο στην ψυχή τους, και την γεμίζει τόσο ασφικτικά, ώστε, όταν οι νέοι τραγουδάνε και χορεύουν γύρω από τις φωτιές των πλαγιοβουνών απ' όξω από τα καλύβια που είναι φιασμένα με χαμόκλαδα, να βουρκώνουν τα μάτια τους, και για μοναδική αρετή τους να υπερηφανεύονται στις αρραβωνιαστικές τους ότι τα παιδιά που θα τους δώσουν θα τους ξεπεράσουν στην εκδίχισι. Μια τέτοια φυλή, που ζη σχεδόν αποκλειστικώς με την εθνική παράδοσι, και έχει μονάχα γι' αυτήν τόσην υπερηφάνεια και τόσην άμετρον αυτοπεποίθησι, είναι φυσικόν να ξεχάση όλες της άλλες εκδηλώσεις της ζωής, όπως τον έρωτα. ...Στην οικογενειακήν ζαδρούγα, ένα είδος συγγενειακής κοινότητος υλικών και ηθικών συμφερόντων, ο νέος δεν τολμά να εκδηλώση το αίσθημά του... Η ίδια συστολή και στην εκδίχλωσι των ατομικών των δικαιωμάτων. Θύμα της ζαδρούγας, αντιλαμβάνεται τον εαυτό του ως ένα μόριον κοινωνικής λειτουργίας καθωρισμένης εκτάσεως και εις χρόνον και εις ποιόν εργασίας. ...Σε μια τέτοια πατριαρχική σύνθεσι της κοινωνίας είναι φυσικόν οι αρχηγοί των οικογενειών να είναι όχι μόνον κοινωνικοί προύχοντες αλλά και πολιτικοί και ο ένας να αισθάνεται τον εαυτόν του απέναντι του άλλου ίσον και ομότιμον. Να γιατί η παλαιά Σερβία είναι μία δημοκρατία ορεινών πατριών, οι οποίοι συγκρατούν ζηλότυπα τα δικαιώματά τους και αποφασίζουν από κοινού. ...Μία ακατάσχετη μανία εκσερβισμού εκδηλώνεται στην ψηφιδωτή Μακεδονία και στο Μοναστήρι, θυμάμαι ακόμη στα 1913, όταν εξαράσσοντο τα Ελληνοσερβικά σύνορα, η εθνικιστική βουλμία προσπαθούσε σε λίγο χρόνο να κάμη ό,τι επί σειράν ετών είχε κάμει η Βουλγαρική προπαγάνδα του εξαρχάτου και το μαχαίρι των νομισματίζηδων. Εδώ φυσικά δεν πρόκειται περί απελευθερωσεως αλλά περί κατακτήσεως. ...Ποιος εξέχασεν ότι ο Πρωθυπουργός του 1920 Βέονιτς, παρ' όλην την λεπτότητα της θέσεώς του και το τακτ που του επέβαλε μακρά ενασχόλησις με τα διπλωματικά πράγματα, εβροντοφώνησε κατά μέτωπον των νέων διαμερισμάτων, που ζητούσαν να συμμεθέξουν εις την διοίκησιν όχι ως υποτελείς και προσηρητημένοι αλλ' ως συνελθευθερωμένοι, επί τέλους «μη ξεχνάτε ότι τας νέας επαρχίας τας επίπραμιν ως λείαν πολέμου!»...

Κροατία: ...Τα χωρικά σπήτια είναι πιο περιποιημένα, οι κάμποι ανοικτοί και με ορίζοντα, η γη παχύτερη, οι άνδρες πιο δεμένοι, σαν καλλίτερα θρεμμένοι και οι γυναίκες πολύ πιο γελαστές και ήμερες. Πολύχρωμες στολές, ηλιοκαμημένα πρόσωπα, χαρές και γέλοια, όλος αυτός ο λαός έχει σημάξει με τους Ούγγρους, και έχει κληρονομήσει απ' αυτούς περισσότερη όρεξι στη ζωή. Παρ' όλο όμως αυτό το ανακαίεμα διετήρησε ζωηρόν τον ε-

θνισμόν του και κανένας δεν εμπορεί να πη πως εξέχασαν τον βασιλέα τους, τον θρυλικόν Τομολάβ του 10ου μ.Χ. αιώνος. Έτσι μπαίνομε στο Άγκραμ [= Ζάγκρεμπ] με τους φαρδείς δρόμους του και τους μεγάλους κήπους που οδηγούν στην κεντρική πλατεία του Μπάνου της Κροατίας Γέλασιτς. Το άγαλμά του είναι μεγάλο, σαν κι' αυτόν, κι' οι στίχοι που του έγραψεν από κάτω ο ποιητής Πρεράντοβιτς ξεχειλίμα Κροατικόν φανατισμού. ...Περί ποιόν άξονα στρέφεται ο λαός αυτός σήμερα και τι ζητεί; Να διατηρήση επίμονα και ζηλότυπα την ανεξαρτησία του και να ορθώση τον πολιτισμό του απέναντι του Σέρβου. ...Εργάτες και χωρικοί, μισθοί και διανοούμενοι, έμποροι και τραπεζίτες κατέχονται από αυτήν την έμμονον ιδέαν...

Του Ιωάννη ΣΟΦΙΑΝΟΠΟΥΛΟΥ

Σλοβενία: Ανεβαίνοντας από την πετρώδη ακτή του Κουαρνέρο προς τα Σλοβενικά οροπέδια συναντάς μεταλλεία με επιστημονική εκμετάλλευσι και εργοστάσια με τεχνική οργάνωσις ζηλευτή. Οι άνθρωποι είναι ψηλόκορμοι και σοβαροί, σαν νάχουν κάτι που μοιάζουν τους Τσέχους. Σε λίγο και η χιονισμένη πρωτεύουσά τους η Λιουμπλιάνα με το κάστρο της και τα γκρίζα σπήτια της. Το χιόνι είναι παχύ και τα τζάμα των καφενείων θαμπωμένα από τους καπνούς και τα χνύτα των θαμώνων, οι οποίοι, όσο και αν είναι ψηχραιμότεροι από τους Σέρβους και τους Κροάτας, πάντα είναι Σλαύοι. ...Απόδιπλα καθολικές εκκλησίες πλαϊνές και τιμημένες από καιρό πολύ, μα ιδιαίτερα από την εποχή που το καθολικόν κόμμα προσπέρασε τον ουδόν της εκκλησίας και χύθηκε λιγώτερο στους κύκλους των διανοουμένων και περισσότερο στα χωρικά σπήτια. Η καθολική εκκλησία και εδώ και στην Κροατία είναι φορείς πολιτισμού και προσαρμόζεται στις νεότερες κοινωνικές ανάγκες και οι παππάδες μοιράζονται το βήμα της εκκλησίας και της τοπικής διαίτησις, γιατί κι' αυτό το αντιλαμβάνονται ως ιερόν. Και αν στην Κροατία το ρεύμα του πολιτικού αυτού καθολικισμού, που εξαπέλυσε ο Στροσμάγερ, ανεχταίωθη από την επίμονον αντίδρασιν των λαϊκών τάσεων του Ράδιτς με τις φιλελεύθερες εκδηλώσεις του, στη Σλοβενία η επιρροή της εκκλησίας δεν εξησθένησε, γιατί ο Γιαν Κρεκ εξαίρομενος πιο υψηλά και απευθυνόμενος σε πιο διαβασμένο ακροατήριον, δεν φοβάται να παρεξηγηθή ως στενόκαρδος ιερούργος, αντιθέτως είναι βέβαιος ότι θα εκτιμηθή ως δημιουργός μιας επαφής της θρησκείας με τα νεώτερα προβλήματα του σοσιαλισμού και της οικονομικής εκδημοκρατίσεως...

Βοσνία: Ω! αυτή η επαρχία με τη πρωτεύουσά της το Σεράγεβο είναι θρυλική. ...Είναι πολυτάραχη η γη αυτή και εδώ και τριάντα και πλέον χρόνια εξέθερε τούσους κινδύνους συρράξενον με τον ψηφιδωτό πληθυσμό της και τις ψηφιδωτές θρησκείες της, ώστε να βρίσκη κανείς ότι ο ισαπόστολος του Μαρξ ο Έγκελς είχε δίκιο όταν προφητικά, λίγο πριν πεθάνη, έγραψεν εις τον Γερμανόν σοσιαλιστήν Μπερνστάιν «Προς Θεού φρόντισε μην ανάψουν φωτιές παγκόσμιες για τους παιδικούς αισθηματισμούς του μικρού αυτού κομματιού, γιατί τα θύματα του πολέμου, που θα προκαλούσαν για να ελευθερωθούν, θα ήταν χιλίες φορές πιο πολλά από τους κατοίκους του, και η κατάληξις θα ήταν η υποδούλωσις τους ξανά σε κάποιον άλλον αφεντικόν.» ...Εάν η Γιουγκοσλαβία είναι ένα κράτος μειονοτήτων, η Βοσνία και η Ερζεγοβίνη είναι ένας μικρόκοσμος μειονοτήτων, πιο πυκνός και πιο δυσδιοίητος. Οι μινιαρές του Σεραγέβου και των μουεζίνηδων, οι ψαλμωδίες, το πετραχήλι του ορθόδοξου παππά και το χιτώνιον του καθολικού πάστορος συνευδητοποιούν, καθένα ξεχωριστά, τρεις συνειδήσεις, την Μουσουλμανικήν, την Σερβικήν και την Κροατικήν. Με τις διάφορες δε ψυχικές κατευθύνσεις όλων αυτών των λαών, σε αναγκάζουν να σκεφθής...πόσω μάλλον τρέχουν κίνδυνον ν' αποτύχουν οι άνθρωποι του Βελιγραδίου με την διάθεσίν τους να εκσερβίσουν το παν.